

ИНТЕЛЛЕКТУАЛ МУЛК ҲУҚУҚИНИ ҲИМОЯ ҚИЛИШДА МАХСУС СУДЛАРНИНГ РОЛИ ВА АҲАМИЯТИ.

Ҳоликназаров Ф.Б. -
Ҳуқуқни муҳофаза қилиш
академияси магистри

Интеллектуал мулк ҳуқуқи билан боғлиқ ишларни кўришга ихтисослашган махсус судларни ташкил қилиш масаласи мутахассислар ўртасида муҳокамаларга сабаб бўлиб келади. Бундай махсус судлар АҚШда, Европа Иттифоқи давлатларида анчадан бериб муваффақиятли фаолият юритиб келмоқда. Шунингдек, махсус патент судлари Австрия, АҚШ, Германия, Швецария, Швеция, Буюк Британия, Таиланд, Португалия, Филиппин, Корея, Японияда ва айрим Африка давлатларида ҳам ташкил этилган.

Махсус судларни ташкил қилиш тобора кўпайиб бормоқда. Айрим мутахассисларнинг таъкидлашича, жаҳонда 90 га яқин интеллектуал ҳуқуқ бўйича махсус судлар фаолият юритади. Бундай тенденция ижтимоий-иқтисодий муносабатларнинг ривожланиши билан ҳамда кўп давлатларни Бутунжаҳон Савдо Ташкилотига кириши билан боғлиқ бўлиши мумкин[1].

Интеллектуал мулк ҳуқуқи билан боғлиқ ишлари кўриб чиқадиган судлар кўпинча патент судлари деб ҳам аталади. Гарчи, бундай махсус судлар патент ҳуқуқидан бошқа интеллектуал мулк объектлари билан боғлиқ низоларни кўришга ваколатли бўлса ҳам уларни шартли равишда патент судлари деб юритилади.

Махсус судларнинг хусусиятларидан бири шундаки ишларни кўришда суд тартиби билан бирга маъмурий тартибларни ҳам қўллаши мумкин. Бу ўз навбатида интеллектуал мулк ҳуқуқига оид ишларни самарали ҳал қилиш имконини беради.

Европа Иттифоқида 2012 йили Европа ягона патентини жорий қилиш муносабати билан Европа Ягона патент судини ташкил қилиш тўғрисида қарор қабул қилинган. Бугунги кунда Ягона патент суди ўз фаолиятини бошлагани йўқ. Бунинг учун Буюк Британия ва Германия Европа ягона патент суди тўғрисидаги Келишувни ратификация қилиши керак.

Ягона патент суди Европа Иттифоқининг барча аъзо давлатлари учун очиқ бўлган суд инстанцияси ҳисобланади. Ҳозиргача Германия ва Буюк Британиядан бошқа Европа Иттифоқининг барча аъзолари томондан Ягона патент суди тўғрисидаги келишув ратификация қилинган. Ягона суднинг фаолият бошлаши учун Германия ва Буюк Британия ҳам ратификация қилиши зарур бўлади. Ҳозирги кунга келиб Ягона суднинг тақдири аниқ эмас. Келишувга кўра Германия ва Буюк Британия ратификация қилгандан суд фаолият юрита бошлайди ва унинг ваколоти барча аъзо давлатлар ҳудудига тааллуқли бўлади. Бироқ, айни вақтда Буюк Британия Ҳукумати Европа Иттифоқидан чиқиш бўйича жараён бошлаш арафасида турибди. Шуни таъкидлаш лозимки, Ягона патент суди тўғрисидаги келишувга кўра патентга оид Европа Иттифоқи нормалари давлатларнинг ички қонунларига нисбатан устувор бўлади. Демак, Буюк Британия Европа Иттифоқидан чиққанидан сўнг Ягона патент суди тўғрисидаги келишув қайта кўриб чиқилиши эҳтимоли йўқ эмас. Бу эса ягона патент суди фаолиятини бошланиши янада чузилиши мумкинлигини кўрсатади.

Патент судлари интеллектуал мулк ҳуқуқини ҳимоя қилиш инфратузилмалари тизимида муҳим ўринга эга. Айниқса, Германия Федератив Республикасидаги Патент суди бошқа кўплаб давлатларида патент судлар тузилишида ўзига хос намуна бўлган десак муболаға бўлмайди.

Германия Федерацияси Патент суди[2] 1961 йили ташкил этилган бўлиб, унинг ваколатига патент ҳуқуқи, товар белгилари, интеграл топологиялар микросхемаси ҳамда ўсимлик навларини ҳуқуқий муҳофаза қилиш билан боғлиқ ишларни кўриш киради. Шунингдек, Патент суди мажбурий лицензия бериш бўйича қарор қилади. Бундан ташқари,

Патент суди европа патентини Германияга тааллуқли жиҳатини бекор қилишга ваколатли ҳисобланади.

Германияда фуқаролик ишлари бўйича умумюрисдикция судлари ҳам патент ҳуқуқини бузилиши билан боғлиқ низоларни кўришга ваколатли. Бироқ, фуқаролик судлари патентни ҳақиқий эмас, деб топиши мумкин эмас. Яъни, патентни ҳақиқийлиги ёки ҳақиқий эмас деб топиш Патент судининг мутлақ ваколатига киради.

Ҳозирги кунда Германия федерал патент судида 124 нафар судья фаолият юритади. Патент судининг ўзига хос жиҳатларидан бири судьяларнинг ҳаммаси ҳам юридик маълумотга эга эмас. Яъни, патент билан боғлиқ низоларни кўришда илмий-техник жиҳатларини яхши тушунадиган мутахассислар шуғулланиши мақсадга мувофиқ, деб топилган. Бугунги кунга келиб, 2/3 судьялар табиий ва техник фанлар бўйича мутахассислар ва 1/3 қисми юриспруденция соҳасидаги мутахассислардан иборат.

Агар интеллектуал мулк масалалари бўйича махсус судларни ташкил этилишга эътибор берсак, бундай судлар асосан иқтисодий жиҳатдан ривожланган давлатларда ташкил этилганлигини кўриш мумкин. Бунга фақат ривожланган давлатларнинг молиявий имконияти юқорилиги билан боғлиқ деб қараш тўғри бўлмайди. Балки, у ёки бу давлатнинг индустриал ривожланиши, замонавий ахборот технологияларнинг юқори даражада жорий этилиши билан боғлиқ дейиш мумкин.

Масалан, Японияда махсус судлар АҚШ ва Европа мамлакатларига нисбатан кечроқ ташкил этилган бўлсада, бу ерда 1948 йили инновациялар, технологияларни судларда ҳимоя қилишга катта эътибор берилган. Шу муносабати билан, ўша даврдаёқ Япония Юқори суди таркибида интеллектуал мулк масалаларини кўришга қаратилган тузилма ташкил этилган эди. Кейинчалик, интеллектуал мулк ҳуқуқига оид ишларнинг сонини ортиб бориши билан бундай тузилмалар сони ошди, улар округ судлари таркибида ҳам ташкил этилди. 2005 йилда Интеллектуал мулк ҳуқуқи бўйича Юқори суд ташкил этилди.

Буюк Британия интеллектуал мулк бўйича суд тизими мавжуд. Биринчи махсус патент суди Буюк Британия Юқори судида 1950 йили ташкил этилган. Сўнг 1980 йили ташкил этилган Патент суди Юқори суднинг бир таркибий қисми сифатида ташкил топди. Энг мураккаб ва даъво суммаси юқори бўлган ишлар айнан шу суд томонидан кўриб чиқилади. Айни пайтда нисбатан енгил ишлар, бугунги кунда, 1990 йили ташкил этилган Интеллектуал мулк бўйича корпоратив суд томонидан кўрилади. Бу суд асосан кичик ва ўрта тадбиркорлик субъектларининг муаллифлик ҳуқуқи, патент ҳуқуқи ва товар белгиси билан боғлиқ низоларини кўради.

Корея Республикасида 1998 йили Патент суди ташкил этилган бўлиб, унинг ваколатига патент, товар ва хизмат кўрсатиш белгиси, ўсимликлар сорти билан боғлиқ ишларни кўради. Ушбу суд асосан апелляция инстанцияси бўлиб, айрим тоифадаги ишларни биринчи инстанция сифатида ҳам кўради. Корея Патент суди таркибида техник экспертлар бўлими мавжуд бўлиб, унда турли имлий-техник соҳаларда, машинасозлик, электрон инженерия каби соҳаларда кўп йиллик амалий иш тажрибасига эга бўлган мутахассислар ишлайди.

2008 йили Тайванда Интеллектуал мулк бўйича суд ташкил этилган. Бу суд ваколатига интеллектуал мулк ҳуқуқи билан боғлиқ фуқаролик, маъмурий ва жиноят ишларини кўриш киради. Махсус судлар ташкил этилган бошқа давлатларнинг амалиётида патент судлар асосан фуқаролик ва хўжалик ишларини кўрадилар, айрим давлатларда патент билан боғлиқ маъмурий ишларни ҳам кўриш мумкин. Бироқ, аксарият кўпчилик давлатларда интеллектуал мулк ҳуқуқи билан боғлиқ жиноят ишлари махсус судларда эмас, балки бевосита жиноят ишлари бўйича суд инстанцияларида кўрилади.

МДХ давлатларида интеллектуал мулк ҳуқуқи билан боғлиқ ишларни кўришда судлар муайян қийинчиликларга дуч келади. Жумладан, фуқаролик ҳуқуқини бошқа объектлари билан ўхшашлиги камлиги, яъни ишларни кўришда аналогия ўтказишни қийинлиги, бундай тоифадаги ишларни мураккаблиги, судларда ишларнинг ҳажми кўплиги туфайлиги низоларни ҳар томонлама чуқур ўрганиш имконияти камлиги билан боғлиқдир.

МДХ кирувчи айрим давлатлар Бутунжаҳон Савдо Ташкилотига азо бўлган, қолганлари бу борада тайёргарлик ишларини олиб бормоқда. Хусусан, Ўзбекистон Республикасининг Президенти Ш.Мирзиёевнинг Корея Республикасига қилган давлат ташрифидан сўнг Ўзбекистон БСТга аъзо бўлиш учун музокараларни қайтадан бошлаши расман эълон қилинди.

Таъкидлаш лозимки, интеллектуал мулк ҳуқуқини суд томонидан самарали ҳимоя қилинишини таъминлаш БСТга аъзо бўлишнинг муҳим шартларидан бири ҳисобланади. Мазкур омиллар МДХ давлатларида ҳам интеллектуал мулк билан боғлиқ ишларни кўрадиган махсус судлар ташкил этиш тенденцияси вужудга келишга олиб келмоқда.

Россия Федерациясида 2011 йили интеллектуал мулк билан боғлиқ низолар кўришга ихтисослашган махсус суд ташкил этилган. Интеллектуал ҳуқуқ бўйича суд ўз ваколати доирасида интеллектуал мулк ҳуқуқи бўйича низоларни биринчи инстанция ва кассация инстанцияси сифатида кўриб чиқади.

Россияда интеллектуал мулк ҳуқуқини ишончли ҳимоя қилиш ва бу борада одил судловни такомиллаштириш, суд амалиётини бир хиллаштириш зарурати суд тизимида муҳим ўзгаришга олиб келди. 2011 йил 6 декабрдаги Федерал конституциявий қонунга мувофиқ Интеллектуал ҳуқуқлар бўйича суд тузилди ва 2013 йил 3 июлдан фаолиятини бошлади.

Мазкур судда биринчи инстанция сифатида кўриладиган ишларни бир нафар судья эмас, уч нафар профессионал судьядан иборат таркибда кўради. биринчи инстанция сифатида судга ҳар қандай ташкилот, тадбиркор ва фуқаро мурожаат қилиши мумкин.

Кассация инстанцияси сифатида қуйидаги тартибда иш кўради: Россия Федерацияси субъектлари арбитраж судлари ҳамда апелляция судлари қарорларини қайта кўришда уч нафар судьядан иборат таркибда, мазкур суднинг биринчи инстанция сифатида чиқарган қарорини қайта кўриладиганда эса Суд раиси, унинг ўринбосарлари ва суд таркиблари раислари, маърузачи-судьядан иборат бўлган Раёсат томонидан кўриб чиқилади.

Россия Интеллектуал мулк ҳуқуқи бўйича суди биринчи инстанция сифатида Арбитраж процессуал кодексга мувофиқ интеллектуал фаолият натижаларига ҳуқуқий муҳофаза қилинганлиги ёки аксинча ҳуқуқий муҳофаза қилинмаганлигининг қонунийлиги тўғрисидаги ишларни, ихтиролар, фойдали моделлар ва саноат намуналарини патентга лойиқлиги ҳақидаги низоларни кўради.

Суд патент идорасининг экспертиза хулосалари тўғрилигига баҳо бериши керак. Бундай ишларни кўришда табиий ва техник фанларга оид тор доирадаги билимларни талаб қиладиган кўплаб саволларга ечим топиш зарур бўлади.

Даъво тартибида иш кўришдан ташқари суд биринчи инстанция сифатида ижро ҳокимияти органларининг интеллектуал мулкни ҳуқуқий муҳофаза қилиш соҳасидаги норматив-ҳуқуқий тусдаги ҳамда норматив бўлмаган қарорлари ва хатти-ҳаракатларини, монополияга қарши кураш давлат органининг мутлақ ҳуқуқларни олиш бўйича ноқонуний рақобат тўғрисидаги қарорларини қонунийлиги ҳақидаги ишларни кўриб чиқади. Норматив-ҳуқуқий ҳужжатларни қонунийлиги тўғрисидаги суд қарори тегишли норматив-ҳуқуқий ҳужжат эълон қилинган манбада зудлик билан эълон қилиниши керак.

Кассация инстанцияси сифатида суд мазкур суднинг биринчи инстанция сифатида чиқарган қарорларини, шунингдек Россия Федерацияси субъектларининг арбитраж судларининг интеллектуал мулк ҳуқуқини ҳимоя қилиш соҳасидаги қарорларини қайта кўриб чиқади.

2013 йил 1 августдан бошлаб Москва шаҳар умумий юрисдикция судига айрим муаллифлик ҳуқуқига оид мутлақ ҳуқуқларни муҳофаза қилиш масаласидаги ишларни кўриш ваколати берилган. Бу масалада Москва шаҳар суди биринчи инстанция, апелляция ва кассация инстанция сифатида иш кўради.

Беларусь Республикасида 2000 йили Олий суд таркибида патент ишлари бўйича судлов ҳайъати тузилган. 2001 йили Беларусь Республикасининг саноат мулки тўғрисидаги қонун ҳужжатларига киритилган ўзгартиришларга мувофиқ саноат мулки объектлари

тўғрисидаги ишларни кўришга ваколатли бўлган ягона суд инстанцияси Олий суднинг патент ишлари бўйича судлов ҳайъати ҳисобланади[3].

Беларусь қонунчилигига 2002 йилда киритилган ўзгартиришларга мувофиқ бугунги кунда патент бўйича судлов ҳайъати ваколатига саноат мулки объектлари, патент масалаларидан бошқа муаллифлик ва турдош ҳуқуқлар ва бошқа интеллектуал мулк объектларига бўлган ҳуқуқ билан боғлиқ низоларни кўриш ҳам киритилди. Шу муносабати билан 2006 йили судлар тўғрисидаги қонунга киритилган ўзгартиришга мувофиқ патент ҳайъати интеллектуал мулк масалалари бўйича судлов ҳайъати деб юритилади. Ҳайъат таркиби 7 нафар судьядан иборат.

Беларусь Республикаси Олий судида интеллектуал мулк ишлари бўйича судлов ҳайъати интеллектуал мулк объектларини яратиш, фойдаланиш ва уни ҳуқуқий муҳофаза қилиш билан боғлиқ мулк ва номулк муносабатларни тартибга солувчи қонун ҳужжатларидан келиб чиқувчи низоларни кўради[4]. Шунингдек, судлов ҳайъати Интеллектуал мулк миллий маркази давлат муассасаси ҳузуридаги Апелляция кенгаши ваколатига кирадиган низоларни ҳам кўриши мумкин. Масалан, патент ҳуқуқи, товар белгилари ва уларнинг ҳуқуқий муҳофазасини таъминлаш билан боғлиқ ишлар. Мазкур суд инстанцияси муаллифлик ва турдош ҳуқуқлар билан боғлиқ низоларни кўришга ҳам ваколатли. Бундай ишларни Беларусь Олий суди интеллектуал мулк ишлари бўйича судлов ҳайъатида судья томонидан яқка тартибда биринчи инстанция сифатида кўрилади. Беларусь қонунчилигига кўра интеллектуал мулкка оид низолар тегишли даъво аризаси судга келиб тушган вақтдан бошлаб икки ой давомида кўриб чиқилиши керак.

Украина Президентининг 2017 йил 20 сентябрдаги фармонида мувофиқ Интеллектуал мулк масалалари бўйича юқори суд ташкил этилмоқда. Мазкур Юқори суд 21 судьядан иборат бўлади. Ҳозирча суд фаолияти йўлга қўйилгани йўқ.

Хулоса қилиб айтиш мумкинки, интеллектуал мулк ҳуқуқи бўйича махсус судларни ташкил этиш бўйича иқтисодий жиҳатдан ривожланган мамлакатларнинг амалиёти шунини кўрсатмоқдаки, муайян соҳага ихтисослашув судларда иш кўриш сифатини яхшиланишига жиддий таъсир кўрсатади. Махсус судларнинг авзаллиги сифатида, шунингдек илмий-техник экспертизалар билан боғлиқ мураккаб ишларни тез ва сифатли ҳал қилиниши кўрсатиб ўтиш мумкин.

Шуни таъкидлаш лозимки, интеллектуал мулк ҳуқуқи бўйича махсус суднинг мавжудлиги интеллектуал мулк тизими самарали ишлашининг муҳим гарови ҳисобланиди.

Биринчидан, махсус судларда ишларни кўриш судлар интеллектуал мулк ҳуқуқи соҳасига ихтисослаши натижасида судьяларни мазкур соҳада чуқур билим ва малакага эга бўлишига олиб келади.

Иккинчидан, судьяларнинг ихтисослашуви суд қарорларини сафатини ошишига, қонунга зид ёки етарлича асосланмаган қарор чиқарилишини олдини олади. Шунингдек, суд амалиётининг барқарорлиги ҳамда бир тоифадаги ишлар бўйича чиқарилган қарорларни ҳуқуқий жиҳатдан ва мантиқан уйғунлигини таъминлайди. Суд амалиётида турли тушунмовчилик ва турли ҳил талқинларни олдини олинади.

Учинчидан, махсус судлар тадбиркорлик субъектлари, компаниялар, ишлаб чиқарувчилар, илмий-техник марказлари учун ҳамда мутлақ ҳуқуқ эгалари бўлган жисмоний шахсларга анчайин қулай ва афзаллик томонлари бор. Бунда ишларни тез ва сифатли кўриб чиқилиши муҳимдир, айниқса даъвони таъминлаш мақсадига тақиқловчи чораларини кўриш мутлақ ҳуқуқларни ҳимоя қилишда аҳамиятлидир.

АДАБИЁТЛАР:

1. Казарян А.В.—Специализированные суды по интеллектуальным правам. Журнал Суда по интеллектуальным правам. № 8, 2015., С.73-75
2. https://www.bundespapentgericht.de/cms/media/Informationsbroschueren/infobroschuere_rus.pdf
3. <http://belgopatent.by/index.php>
4. <https://www.lexpatent.by/advocacy/gra>.

РЕЗЮМЕ:

Мақолада интеллектуал мулк ҳуқуқи билан боғлиқ ишларни кўриб чиқишга ихтисослашган махсус судларни ташкил этиш масаласи таҳлил қилинган. Тадқиқот натижасида ихтисослашган судларни ташкил этиш интеллектуал мулк ҳуқуқларини самарали ҳимоя қилиш, суд қарорларининг сифати ва барқарорлигини таъминлаш, суд амалиётини бир хиллаштириш ҳамда инновацион фаолиятни рағбатлантиришда муҳим аҳамиятга эга эканлиги асослаб берилган.

Калит сўзлар: интеллектуал мулк ҳуқуқи, махсус судлар, патент судлари, суд амалиёти, интеллектуал мулкни ҳуқуқий ҳимоя қилиш, суд ихтисослашуви, инновацион фаолият.

РЕЗЮМЕ:

В статье проанализирован вопрос создания специализированных судов по рассмотрению дел, связанных с правами интеллектуальной собственности. По результатам исследования обосновано, что создание специализированных судов способствует эффективной защите прав интеллектуальной собственности, повышению качества и стабильности судебных решений, унификации судебной практики, а также стимулированию инновационной деятельности.

Ключевые слова: Интеллектуальная собственность, специализированные суды, патентные суды, судебная практика, правовая защита интеллектуальной собственности, специализация судов, инновационная деятельность.

RESUME:

The article analyzes the issue of establishing specialized courts for the consideration of cases related to intellectual property rights. The results of the study demonstrate that the establishment of specialized courts contributes to the effective protection of intellectual property rights, improves the quality and consistency of judicial decisions, ensures the uniformity of judicial practice, and promotes innovative activity.

Keywords: Intellectual property, specialized courts, patent courts, judicial practice, legal protection of intellectual property, court specialization, innovative activity.